

Nadira Puškar Mustafić
Vanjska suradnica na Filozofskom fakultetu u Tuzli
Odsjek za engleski jezik i književnost
nadira.puskar@gmail.com

Izvorni znanstveni rad

Biblioterapijski ili katarzični učinci kroz recepciju drame „Izlazak sunca na Campobellu” Dorea Scharyja

Sažetak

Cilj je ovoga rada pokazati da recepcija suvremene biografske američke drame *Izlazak sunca na Campobellu* autora Dorea Scharyja djeluje katarzično (biblioterapijski) na suvremene recipijente.

Biblioterapija je poznata kao sociološka metoda „liječenja čitanjem”, a na temelju provedenog istraživanja utvrđeno je da su osnovni elementi drame *Izlazak sunca na Campobellu*, poput univerzalnih tema, situacija i likova, kompatibilni s ključnim ciljevima biblioterapije: identifikacijom, projekcijom, katarzom i uvidom.

Istraživanje je provedeno anketiranjem 30 recipijenata podijeljenih na čitatelje i gledatelje spomenute drame, odnosno njene filmske adaptacije. Ovaj rad, osim opisa ključnih teorijskih pojmova katarze i biblioterapije, pruža i opis metodologije rabljene u istraživanju kao i rezultate.

Ključne riječi: biblioterapija, katarza, američka drama, recipijenti, čitatelji/gledatelji

Bibliotherapeutical or Cathartic Effects through Reception of Drama „Sunrise at Campobello” by Dore Schary

Abstract

The purpose of this paper is to show that the reception of contemporary American biographical drama „Sunrise at Campobello” by Dore Schary produces cathartic (bibliotherapeutic) effects on contemporary recipients.

Bibliotherapy is renowned as the sociological method of „curing through reading” and our research shows that some basic elements of „Sunrise at Campobello”, such as universal themes, situations and characters correspond with key bibliotherapeutic goals: identification, projection, catharsis and insight.

The research was conducted through the surveying of 30 participants, divided into two groups: readers and viewers of screen adaptation of the aforementioned drama. Apart from describing the key theoretical concepts of bibliotherapy and catharsis, this paper provides a descriptions of the methodology and results of the research.

Key words: *bibliotherapy, catharsis, American drama, recipients, readers/viewers*

Uvod

Grčki filozof Aristotel (Beker, 1979) definirao je grčku tragediju u svom djelu *O pjesničkoj umijeću*, a prema njegovoj definiciji, potaknuti oponašanjem stvarnog života, kroz djelovanje nasuprot pripovijedanju, gledatelji proživljavaju strah i sažaljenje koji u razrješenju tragedije bivaju pročišćeni. „Pročišćenje” je jedan od popularnih prijevoda pojma katarza, a javljaju se i drugi, poput „(o)čišćenje”, „čišćenje”, „razjašnjenje” ili „prečišćavanje” (Puškar Mustafić, 2017).

Katarza je pobudila zanimanje mnogih znanstvenika, te su ju istraživali i o njoj diskutirali filozofi, psiholozi, psihoterapeuti, književni teoretičari i sociolozi dajući joj različita tumačenja i prijevode usmjerene njihovim specifičnim znanstvenim kontekstima. Međutim, sva ta njihova naizgled suprotna stajališta ujedinjuju se u srži svojih definicija (Puškar Mustafić, 2017) tumačeći katarzu kao pozitivan rezultat nekog djelovanja na emocije ljudi. Konkretno, u sociologiji se razvila „biblioterapija” (Jones, 2006), vrlo zanimljiva i učinkovita praksa vođenog čitanja književnih djela namijenjena poboljšanju i unaprjeđenju čovjekova mentalnog zdravlja. Njezini osnovni ciljevi su identifikacija (poistovjećivanje s književnim likom), projekcija (projiciranje sebe i svojih osjećaja u lik s kojim se identificiramo), katarza (pročišćenje nagomilanih emocija kroz recepciju književnog djela) i uvid (primjena rješenja problema iz književnog djela na vlastiti) (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2017).

Naše istraživanje o učincima recepcije Scharyjeve drame *Izlazak sunca* na Campobellu na skupini od 30 recipijenata, rezultiralo je afirmacijom hipoteze o njenoj „katarzičnosti”. Budući da je katarza jedan od ciljeva biblioterapije, te da se koncept „kognitivističke katarze” ili postizanja emocionalnog zadovoljstva učenjem iz primjera života drugih poklapa s biblioterapijskim procesom „uvida”, jedan je od ciljeva ovoga teksta ukazati na primjenjivost našeg istraživanja u procesu selekcije drugih tekstova pogodnih za biblioterapiju.

Kao predlošci za ovo istraživanje poslužila su dva empirijska istraživanja koja su analizirala reakcije recipijenata na književna djela, odnosno na auto/biografske eseje. Lovro Škopljanac (2013) proveo je istraživanje naslovljeno *Analiza prisjećanja na književna djela u empirijskih čitatelja* na uzorku od 90 neprofesionalnih čitatelja. Uzevši u obzir da je neprofesionalnim čitateljima kroz povijest bila osporavana kompetencija pri različitim književnim analizama, jedan od ciljeva njegova istraživanja bila je i afirmacija uloge neprofesionalnih čitatelja u stvaranju književne produkcije. Američki profesor Jeffrey Berman (2002) osmislio je sa svojim studentima projekt nazvan „Risky Writing” koji je trajao tri godine. U projektu je sudjelovalo 115 studenata koji su slušali njegova predavanja tijekom kojih su (kao oblik vlastita sudjelovanja) pisali i čitali svoje autobiografske eseje. Pokazalo se da su čitanja imala pozitivan, tj. katarzični učinak, i na pisce i na recipijente. Međutim, od navedenog broja studenata, samo četvero njih

pristalo je da se njihovi eseji objave u knjizi (*Risky Writing. Self-disclosure and Self-Transformation in the Classroom*) u kojoj je Berman pisao o spomenutom projektu.

Biblioterapija

Postoji nekoliko definicija biblioterapije. Prema *Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža* (2017), biblioterapija je liječenje mentalnih, emotivnih i socijalnih problema knjigom (književnošću), koje provode knjižničari, psiholozi, socijalni radnici i učitelji. Kako prenosi Jones (2006), to je praksa preporučivanja knjiga samopomoći osobi koja se bori s nekim psihičkim poteškoćama, a smatra se da je i razgovor s osloncem u knjizi s ciljem razvijanja vještina za rješavanje problema kod djeteta, također biblioterapija. Medicinska sestra koja se koristi knjigom u radu s bolesnim djetetom kako bi mu pomogla da prevlada bolest neformalno postaje biblioterapeutkinja. Iako različite, sve su navedene definicije točne jer sugeriraju osnovni cilj biblioterapije ili čitanje kao alat za postizanje neke pozitivne promjene u psihosocijalnom razvoju čovjeka.

Smatra se da je prvi biblioterapeut bio rimski fizik Soranus (1. st. pr. Kr.), koji je maničnim pacijentima prepisivao tragedije, a depresivnima komedije (Bašić, 2011). Na vratima jedne od tebanških knjižnica sagrađenoj u drevnoj Grčkoj i danas na vratima stoji natpis: „Medicina za dušu” (Jones, 2006). Grčki filozof Platon (Myracle, 2006) smatrao je da su prva čitateljska štiva mladima presudno važna za usmjeravanje i formiranje njihovih ličnosti i da je stoga izuzetno važno da vrline i općenito moralnost budu integrirani u sadržaje tekstova. Zabilježeno je da je biblioterapija korištena i u srednjem vijeku (Bampa-Listeš, 2010), kada su, za vrijeme halifa Al-Mansura, svećenici bolesnicima danonoćno čitali priče iz Kur’ana.

Iako ideja i praksa biblioterapije sežu daleko u prošlost, termin biblioterapija, koji prvi upotrebljava svećenik Samuel Crothers (Myracle, 2006) da opiše tehniku povezivanja problematičnih osoba kroz knjige, pojavljuje se u časopisu *The Atlantic Monthly* tek 1916. godine. Slijede i drugi, koji se unutar svojih različitih profesija dotiču termina i prakse biblioterapije: Sadie Peterson Delaney, Dr. William C. Menninger, Caroline Shrodes, Rhea Joyce Rubin (Jones, 2006). Radeći kao glavna knjižničarka u jednoj američkoj veteranskoj bolnici dvadesetih godina prošloga stoljeća, Delaneyjeva (Jones, 2006) se koristila knjigama da pomogne fizički i psihički oboljelim veteranima, a svoj rad definirala je kao odabir odgovarajuće literature prikladne za određenog pacijenta i njegove probleme. Menninger (Jones, 2006) je bio istaknuti psihijatar koji je osnovao vlastitu kliniku, a u svojim znanstvenim radovima pisao je o razlozima i načinima propisivanja biblioterapije. Također, on se u svojim radovima bavio pitanjem odnosa u trokutu: knjiga - biblioterapeut - korisnik, što su uočili i razradili Wolpow i Askov (Jones, 2006). Caroline Shrodes (McMillen & Pehrsson, 2004) definirala je biblioterapiju kao „proces dinamičke interakcije između ličnosti čitatelja i književnosti pod vodstvom

treniranog asistenta”. Proučavajući međusobne veze u tom „trokutu”, Shrodesova (Jones, 2006) je uočila nekoliko točaka i imenovala procese koji se odvijaju u biblioterapiji: identifikaciju, projekciju, katarzu i uvid. Identifikacija se zbiva kada čitatelj osjeti da dijeli problem s protagonistom, a do katarze dolazi kada protagonist riješi problem. Uvid je krajnji stupanj biblioterapije, a događa se kada čitatelj prepozna svoj problem u knjizi te konceptualno ili praktično primijeni rješenje problema protagonista na rješavanje vlastitog problema.

Katarza

U 4. stoljeću prije Krista, grčki filozof Aristotel (2005) spominje katarzu u sklopu svoje definicije tragedije ili „... oponašanja ozbiljne i cjelovite radnje (koja)... se vrši ljudskim djelovanjem, a ne naracijom, te ono sažaljenjem i strahom postiže očišćenje takvih osjećaja.”

Diskusije o katarzi u različitim kontekstima su brojne, ali u teorijskim raspravama izdvajaju se interpretacije koje dolaze iz tri različita konteksta: medicinskog, religijskog i intelektualnog. Katarza kao „čišćenje” (lat. *purgare, purgatio*) medicinska je metafora, a prvi su o njoj u tom kontekstu govorili Henry Weil 1847. i Jacob Bernays 1857. godine. O katarzi kao o „pročišćenju” (lat. *purificatio*) govorilo se u okvirima religije (House, 1956), a spomenuta interpretacija potekla je od Aristotelova spominjanja katarze u kratkom pregledu Euripidova djela *Ifigenija na Tauridi*, gdje se spominje Orestesovo religiozno pročišćenje, odnosno katarza. U 9. izdanju grčko-engleskog leksikona Liddell-Scott (Beker, 1979), uz imena drevnih grčkih filozofa Epikura i Filodema (Beker, 1979), spominje se i treće značenje katarze: intelektualno „razjašnjenje” (lat. *clarificatio*). To je tumačenje prvi predložio S. O. Haupt (1911. i 1915) (Beker, 1979), a danas to stajalište brane R. McKeon, H. D. F. Kitto, P. L. Entragio i Leon (Beker, 1979).

Kako su uočili House (1956) i Janko (1992), sve su tri navedene interpretacije katarze prihvatljive. Međutim, ukoliko se ograniče na isključivo vlastite kontekste, one dokidaju pristup sveobuhvatnosti neophodan za definiranje kontekstualno širokih pojmova poput katarze. Promatrano iz tog kuta, kada kritičari ističu nedostatke triju navedenih interpretacija oni ne žele nijednu interpretaciju osporiti nego predložiti modifikacije koje bi ih uklopile u univerzalnost kompleksnog pojma katarze, što podrazumijeva uspostavljanje emocionalne ravnoteže u čovjeku „otpuštanjem” nakupljenih i često zatamljenih emocija.

Istražujući i diskutirajući o katarzi, Cynthia A. Freeland (1992) uočila je da se interpretatori katarze razdvajaju na dvije struje: emotivističku i kognitivističku. „Emotivisti”, poput Jonathana Leara (1992), ne poričući važnost uporabe kognitivnih

vještina na putu prema postizanju katarze, smatraju da je katarza primarno rezultat emocionalnog zadovoljstva koje se javlja pri recepciji nekog književnog djela.

Slično tome, kognitivistička struja interpretacije katarze (Freeland, 1992) ne osporava ulogu emocija u katarzičnom iskustvu, ali je za „kognitiviste” uporaba intelektualnih vještina u recipijentskom iskustvu osnovni uvjet za postizanje katarze. Martha Nussbaum (1992) smatra da je svrha katarze da „(...) kroz svoje sažaljenje i strah (...) gledatelji steknu dublji uvid u svijet u kojemu moraju živjeti, odnosno u prepreke s kojima se njihova dobrota susreće, kao i uvid u potrebe (koje svatko od njih ima) da nekome pomogne.”

Osim filozofije, i druge su se znanosti bavile katarzom, općenito ju opisujući kao iskustvo pozitivne preobrazbe u psihi čovjeka. „Psihoterapijsku katarzu”, koja se u pacijenata može proizvesti uporabom tzv. katarzične metode, otkrio je i uveo liječnik Joseph Breuer (Muckenhoupt, 1997) radeći na slučaju jedne pacijentice. Samosvjesna i samostalna gospođa, čiji se slučaj vodio pod pseudonimom Anna O., predložila je Breueru „liječenje pričanjem”. Ta metoda liječenja i katarza kao njezin rezultat pobudili su zanimanje Sigmunda Freuda (Đukanović, 2002), u to vrijeme jednog od Breuerovih najbližih suradnika, te mu poslužile kao kamen temeljac za izgradnju psihoanalitičke psihoterapije.

Katarza kao metoda upotrebljava se i u psihodrami, interdisciplinarnoj metodi liječenja čiji je tvorac psiholog Jacob Moreno. Za Morena (Mindoljević-Drakulić, 2007), katarza ili oslobođenje unutarnjih sukoba postiže se dramskom igrom, a u kontekstu psihodrame javljaju se dvije vrste katarze: mentalna i sekundarna. Mentalna katarza ili katarza integracije je (Mindoljević-Drakulić, 2007) „katarza u kojoj protagonist verbalizira emocionalne doživljaje što prati njegovo intenzivno pražnjenje potisnutih i nagomilanih afekata”. Sekundarna katarza (Mindoljević-Drakulić, 2007), osim katarze protagonista, podrazumijeva i katarzu publike, do koje dolazi kada publika gleda nečiju psihodramu, a „član grupe proživljava vlastite sukobe nalazeći u tome otpuštanje i/ili rješenje.”

Sociologija se također intenzivno bavi proučavanjem katarzičnih iskustava. Thomas J. Scheff (1979) istraživao je razloge zbog kojih ljudi namjerno žele proživjeti neke neugodne emocije i zaključio da katarza može predstavljati potragu za uzbuđenjem u pokušaju da se ponovno prožive bolna, ali nedovršena iskustva. Naprimjer, odrasli koji često plaćaju gledanje horor filmova, ili djeca koja uživaju u vožnji „vlakom smrti”, „tunelom strave” i sl. pokazuju ljudsku potrebu za proživljavanjem osjećaja straha.

Sinteza navedenih definicija katarze iz različitih znanosti dovodi do njezine opće definicije koja podrazumijeva uspostavljanje duhovne i tjelesne ravnoteže čovjeka. U teoriji psihologije i u psihoterapijskoj praksi to je privremeno ili trajno rasterećenje pacijenta od njegovih psihičkih smetnji. Sociologija ilustrira primjere u kojima suočavanje s vlastitim pozitivnim ili negativnim osjećajima dovodi do emocionalnog olakšanja i ravnoteže.

Metodologija istraživanja

Ciljevi

Glavni je cilj:

- ispitivanje postojanja katarzičnog (biblioterapijskog) djelovanja drame *Izlazak sunca na Campobellu* autora Dorea Scharyja na recipijente.

Posebni je cilj:

- ispitivanje postojanja razlika u preferenciji određenih tema te likova kao nositelja određenih osobina, djelovanja i ponašanja u odnosu na dva različita načina recepcije dramskih sadržaja: čitanje i gledanje drame, odnosno njene filmske adaptacije.

Problemi istraživanja

S obzirom na opći i posebni cilj, postavljeni su i sljedeći problemi istraživanja:

- utvrditi je li konačni učinak recepcije sadržaja odabrane drame na čitatelje/gledatelje katarzičan (emocionalno oslobađajući)
- utvrditi razlikuju li se dvije skupine recipijenata (čitatelja i gledatelja) prema učincima djelovanja drame.

Hipoteze istraživanja

S obzirom na probleme istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

H1: Čitanje/gledanje dramskog sadržaja dovodi recipijente do oslobađanja potisnutih emocija, odnosno do katarze (emotivističke i kognitivističke).

Pri tome se smatra da recipijenti proživljavaju **emotivističku katarzu** ukoliko identificiraju svoje iskustvo recepcije odabranih dramskih sadržaja kao:

osjećaj emocionalnog olakšanja ili oterećenja zbog mogućnosti da ponovno prožive (prorade) vlastita slična ili ista iskustva kroz dramu;

b) razvijanje suosjećanja za druge kroz poistovjećivanje s iskustvima likova u drami.

Osim toga, ukoliko recipijenti identificiraju svoje iskustvo kao osjećaj emocionalnog zadovoljstva učenjem iz stvarnih iskustava drugih, odnosno ukoliko to svoje iskustvo i opišu, može se reći da oni time proživljavaju i **kognitivističku katarzu**.

H2: Ne očekuje se statistički značajna razlika u preferenciji pojedinih stavki/modaliteta između dviju skupina recipijenata s obzirom na način recepcije dramskih sadržaja.

Materijal

Kako bi se izazvali katarzični (biblioterapijski) učinci kod recipijenata, za materijal istraživanja odabrana je Scharyjeva biografska drama *Izlazak sunca na Campobellu* (1958). Ova drama temelji se na životnoj priči poznatog američkog političara i predsjednika Franklina Delana Roosevelta, a govori o razdoblju s početka njegove političke karijere kada je obolio od dječje paralize (Lash, 1971).

Književna kritika nudi različite perspektive i kontekste s kojima se drama *Izlazak sunca na Campobellu* može povezati. Primjerice, u političkom je kontekstu ona vrlo vrijedno štivo za izučavanje Rooseveltove političke karijere (Lash, 1971), a smatra se da je filmska adaptacija ove drame jedan od posljednjih filmova u kojima su političari prikazani u pozitivnom svjetlu (Erskine et al., 2000). Feministi, s druge strane, u karakterizaciji Rooseveltove supruge Eleanor uočavaju diskriminaciju. Za njih je ona predstavljena kao tipična kućanica iz 1950-ih, čije je bavljenje politikom prikazano kao nuspojava Rooseveltove bolesti. (Beasley&Beasley, 2001). Međutim, kazališna kritičarka Sanja Nikčević (2003), koja ovu dramu naziva afirmativnom, odnosno dramom u kojoj su svi likovi Rooseveltovi pomagači (supruga, majka, djeca, prijatelji i poslovni suradnici), ne slaže se s feministima. Prema njenoj definiciji, jedna od ključnih osobina afirmativnog junaka je prihvaćanje vlastitog nedostatka. Iako je Roosevelt imao dinamičan život (odlučivao je ne samo u američkim nego i u svjetskim razmjerima), drama ga pokazuje u njegovom najtežem trenutku. Izuzetno obrazovan, bogat, ugledan i sposoban, predodređen je za veliki uspjeh u životu. Tada ga pogađa, kako on kaže, bolest s dječjim imenom ne bi li mu pokazala važnost poniznosti. Bilo mu je teško pokazati se kao invalid pred drugim ljudima jer je njegova slika u javnosti do tada bila savršena. Nakon što je prihvatio činjenicu da će cijeli život biti invalid i odlučio nastaviti živjeti aktivno, on ne samo da uspijeva povratiti vlastiti duševni mir, već se i vraća u aktivnu politiku (Nikčević, 2003) Drama završava njegovom najavom predsjedničkog kandidata, ali iz njegove biografije znamo da će uskoro i sam postati jedan od najvažnijih predsjednika SAD-a.

Ukratko, drama *Izlazak sunca na Campobellu* sadrži pitanja koja itekako mogu biti povezana s realnošću recipijenata, jer adresira teme poput važnosti upornosti i kontinuiranog rada unatoč životnim nedaćama, ali i diskriminaciju određenih grupa u društvu (hendikepirani, žene). Osim toga, emocionalni razvoj likova u drami, poput Franklina koji uspijeva unatoč paralizi, ili Eleanorino zalaganje da svojim aktiviranjem u politici izađe iz oklopa samozatajnosti koje joj društvo nameće kao ženi, stvaraju osnovu za iznošenje pretpostavke da će se recipijenti bez poteškoća moći poistovjetiti s različitim likovima i situacijama u drami jer te situacije i danas postoje u društvu. Također se očekuje da će auto/biografičnost, odnosno utemeljenost priče u drami na stvarnim događajima povećati emocionalni odjek kod recipijenata i inspirirati ih u pogledu razvoja vrlina poput upornosti, optimizma, borbe protiv diskriminacije i sl.

Metode prikupljanja podataka

Kako bi se ispitale dominantne emocije kojima recipijenti reagiraju na dramske sadržaje, za potrebe ovoga istraživanja osmišljena je anketa. S obzirom na složenost predmeta istraživanja prva inačica ankete provedena je u pilot istraživanju.

Cijeli anketni upitnik sastojao se od petnaest pitanja otvorenog i zatvorenog tipa podijeljenih u dvije kategorije. Jedna grupa pitanja analizira se kvantitativno (1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13, 15), dok su pitanja 7, 12 i 14 otvorenog tipa i zahtijevaju kvalitativnu analizu.

Analiza u ovome radu usmjerena je na izdvojeni dio ankete koji je uže povezan s pojmom katarze, a njegovo mjerenje obuhvatilo je analizu odgovora čitatelja i gledatelja na pitanja 3, 7, 10, 13 i 14, nakon recepcije drame *Izlazak sunca na Campobellu*. Na osnovi definicija katarze izloženih u teorijskom dijelu rada mjerile su se dvije vrste katarze: emotivistička i kognitivistička. Recipijenti mogu doživjeti emotivističku i/ili kognitivističku katarzu.

Dominantne emocije definirane su kao emocije kojima su recipijenti najčešće reagirali na dramu (film) *Izlazak sunca na Campobellu*, a mjerene su pitanjem: „Događaji u ovoj drami izazvali su kod mene...”. Recipijentima je kao opis njihove emocionalne reakcije na sadržaje s kojima su se upoznali ponuđeno šest emocija ili stavki: suosjećanje prema..., poriv da pomognem, sažaljenje, tuga, ljutnja i radost. Također, svaka od navedenih emocija/stavki imala je po nekoliko modaliteta (uzroka emocija), njihov se broj kretao od 4 do 11, a kao i kod drugog pitanja, recipijenti su mogli birati neograničen broj emocija i njihovih modaliteta.

Odjek konkretnih auto/biografskih sadržaja kod recipijenata s obzirom na osobna iskustva mjerio se analizom odgovora recipijenata na 7. pitanje („Je li Vas ova drama podsjetila na neki doživljaj iz vašeg osobnog života i koji?“). Odgovori recipijenata obrađivali su se kvalitativno i to korištenjem metode analize sadržaja odgovora recipijenata koji su na to pitanje odgovorili potvrdno. Odgovori recipijenata najprije su podijeljeni u opće kategorije, a potom se o njima raspravljalo u korelaciji sa sadržajima konkretnih drama.

Emotivistička katarza mjerila se analizom rezultata odgovora recipijenata na 10. pitanje („Kako ste se osjećali nakon proživljavanja osjećaja koje je u vama izazvala drama?“). U obradi odgovora na ovo pitanje u obzir su se uzimali (mjerili) pozitivni odgovori: *suosjećao/la sam s akterima, olakšano zbog mogućnosti da proživim neke svoje doživljaje i umnogome otereceno, jer sam tek sada proradio/la svoje doživljaje*. Dakle, smatralo se da su recipijenti koji su birali jedan od pozitivnih odgovora imali iskustvo emotivističke katarze. Kako je naglašeno u uputi za odgovaranje na to pitanje, recipijenti su od četiri ponuđena modaliteta za to pitanje mogli birati više odgovora.

Kognitivistička katarza ispitivala se analizom odgovora recipijenata na 13. pitanje ankete („Jeste li nešto naučili čitanjem/gledanjem ove drame?“). Mjerili su se pozitivni odgovori, odnosno u obzir su uzeti odgovori *da* i *da i ne*.

Također, recipijenti su u 14. pitanju („Kratko opišite što ste naučili čitanjem/gledanjem ove drame.“) mogli i opisati pouku koju su usvojili iz drame, a njihovi odgovori analizirani su kvalitativno. Odgovori recipijenata najprije su raspodijeljeni u opće kategorije te su analizirani referiranjem na sadržaje konkretnih drama.

Uzorak i postupak istraživanja

Za potrebe pilot istraživanja odabran je neprobablistički, prigodni uzorak. Stoga su u pilot istraživanju sudjelovale dvije skupine od 50 recipijenata, s odsjeka za engleski jezik i književnost sa sveučilišta u Zenici i Tuzli. Pilot istraživanje pokazalo je da je veoma složeno doći do dovoljno velikog broja dobrovoljaca za istraživanje te je odlučeno da će se u istraživanje uključiti i populacija šira od studentske, odnosno visokoobrazovani recipijenti.

Kao i u pilot istraživanju, u glavnom istraživanju ponovno je odabran prigodni uzorak, ali je pritom rabljena metoda „snježne grude“ (Milas, 2005), čija se primjena „temelji na početnom odabiru uskog kruga ljudi potrebnih karakteristika koji sami šire uzorak upućujući istraživača na osobe koje bi također mogao ispitati“. Konkretno, kako bi se u istraživanje uključili visokoobrazovani recipijenti različitih struka, recipijenti koji su pristali na anketiranje uputili su nas na druge visokoobrazovane recipijente. Valja napomenuti i to da su recipijenti u bilo kojem trenutku mogli odustati od sudjelovanja u istraživanju, što se i dogodilo s tri recipijenta, koji su to učinili zbog nedostatka vremena. Međutim, uputili su nas na druge visokoobrazovane recipijente i tako nam osigurali dovoljan broj recipijenata za provođenje istraživanja.

U glavnom je istraživanju sudjelovalo 30 recipijenata (70% osoba ženskoga spola). Većina recipijenata (80%) imala je visoku stručnu spremu, a u istraživanje su bile uključene različite struke: profesori engleskog jezika i književnosti, doktori medicine, magistri psihologije, inženjeri strojarstva, elektroinženjeri, profesori bosanskog jezika i književnosti, diplomirani defektolozi, profesori matematike i fizike te diplomirani ekonomisti. U ukupnom je uzorku 16,7% recipijenata imalo titulu magistra znanosti, a 3,3% doktora znanosti. Prosječna dob recipijenata bila je 39 godina (SD=15,48), pri čemu se raspon njihove dobi kretao između 23 i 68 godina. Od 30 recipijenata 16 ih se opredijelilo za čitanje (53,3%), dok je njih 14 (46,6%) kao način recepcije odabralo gledanje filmskih adaptacija drama.

S obzirom na složenost predmeta, istraživanje je provedeno u dva dijela, odnosno kao pilot i kao glavno istraživanje. Na temelju komentara recipijenata u pilot istraživanju

prilagođen je anketni upitnik, kao i drama koju će recipijenti čitati/gledati. Konkretno, omotnice s primjercima ankete za dramu *Izlazak sunca na Campobellu*, tekst te drame ili njezina filmska verzija na DVD-u (s prijevodima na materinski jezik) dostavljene su na kućne adrese recipijenata. Osobni kontakt s recipijentima potaknuo je obostranu odgovornost, a informirani su i o tome da je drama koju će čitati ili gledati biografska. Također, s recipijentima je prethodno dogovoren način na koji se žele upoznati s dramom. Recipijenti koji znaju engleski jezik uglavnom su se izjasnili za čitanje (53,3%), dok su oni slabijega znanja odabrali gledanje filmova s prijevodima (46,6%). U dogovoru s recipijentima postavljen je maksimalni vremenski okvir za popunjavanje anketa te utvrđeno da će anketiranje trajati od ožujka do srpnja 2012. godine. Svi su recipijenti u zadanom roku pročitali/odgledali dramu, a popunjene ankete su osobno i u zatvorenim omotnicama vratili na našu adresu, nakon čega smo pristupili obradi podataka. Treba napomenuti da je, s obzirom na ispitivanje osobnih iskustava, istraživanje bilo anonimno, odnosno, od recipijenata su za anketiranje, a vezano uz njihov identitet, traženi isključivo opći podaci (spol, dob i stupanj obrazovanja).

Metode obrade i analize podataka

Hipoteze su testirane licenciranim programskim paketom SPSS 18.0., a za analizu podataka primijenjen je hi-kvadrat test. U prikazu rezultata na kojima je primijenjen hi-kvadrat test korištene su i kontingencijske ili dvosmjerne klasifikacijske tablice.

Sukladno uvjetima primjene upotrijebljenog testa, u svim kontingencijskim tablicama u kojima je očekivana frekvencija bila manja od 5 korištena je Yatesova korekcija (Grubišić, 2004), koju je preporučljivo primijeniti „kada postoji samo 1 stupanj slobode.”

Tamo gdje je bilo neprikladno koristiti se hi-kvadrat testom, odnosno gdje su se pojavile očekivane niske frekvencije, za ispitivanje postojanja statističke značajnosti razlika korišten je Fisherov egzaktan test.

Za potrebe analize otvorenih pitanja u upitniku primijenjena je kvalitativna metodologija, prvenstveno metoda analize sadržaja odgovora recipijenata istraživanja. U te svrhe, u okviru primjene analize sadržaja usmjerene na propitivanje ranije navedenih istraživačkih pitanja, dobivene su kategorije kojima se na osnovi postupaka klasifikacije sadržaja i pojmova iz zapisa kroz njihovo sažimanje postiže potpunije i cjelovitije tumačenje i razumijevanje empirijskih podataka. Time je ispunjen cilj primijenjene kvalitativne metode obrade podataka, što produbljuje analizu istraživanog fenomena i postiže njegovo potpunije razumijevanje.

Rezultati i rasparava

Tablica 1. Distribucija dominantnih osjećaja recipijenata za dramu „Izlazak sunca na Campobellu”

		Suosjećanje prema osobama									
		sa fizičkim hendikepom	s psihičkim poteškoćama	drugog spola	drukčijeg seksualnog opredjeljenja	druge vjere	nižeg socio-ekonomskog statusa	višeg socio-ekonomskog statusa	kojima ljubav nije uzvraćena	nešto drugo	$\chi^2(p)$ / Fisher (p)
		f	f	f	f	f			f	f	3.96 / (0.138)
Gledanje		11	-	1	-	-	0	-	-	-	
Čitanje		14	-	5	-	-	4	-	-	-	

Tablica 2. Distribucija dominantnih osjećaja recipijenata za dramu „Izlazak sunca na Campobellu”

		Poriv da pomognem osobama							
		sa fizičkim hendikepom	s psihičkim poteškoćama	drugog spola	druge vjere	nižeg socio-ekonomskog statusa	višeg socio-ekonomskog statusa	nešto drugo	Fisher (p)
		f	f	f	f	f	f	f	(0.45)
Gledanje		11	-	-	-	0	-	-	
Čitanje		18	-	-	-	1	-	-	

Tablica 3. Distribucija dominantnih osjećaja recipijenata za dramu „Izlazak sunca na Campobellu”

	Sažaljenje prema osobama									
	sa fizičkim hendikepom	s psihičkim poteškoćama	drugog spola	drukčijeg seksualnog opredjeljenja	druge vjere	nižeg socio-ekonomskog statusa	višeg socio-ekonomskog statusa	kojima ljubav nije uzvraćena	nešto drugo	Fisher (p)
	f	f	f	f	f	f	f	f	f	(0.4545)
Gledanje	6	-	-	-	-	1	-	-	-	
Čitanje	4	-	-	-	-	0	-	-	-	

Tablica 4. Distribucija dominantnih osjećaja recipijenata za dramu „Izlazak sunca na Campobellu”

	Tuga koju prouzrokuje									
	fizički/psihički nedostatak	nepravda	nepoštivanje truda	sebičnost	bolest bliske osobe	smrt bliske osobe	izdaja	protraćena mladost	raskid veze/prijateljstva	nešto drugo
	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
Gledanje	10	3	2	-	7	-	-	-	-	2
Čitanje	14	0	0	-	12	-	-	-	-	0

Tablica 5. Distribucija dominantnih osjećaja recipijenata za dramu „Izlazak sunca na Campobellu”

	Ljutnja koju prouzrokuje									
	fizički/psihički nedostatak	nepravda	nepoštivanje truda	sebičnost	bolest bliske osobe	smrt bliske osobe	izdaja	protraćena mladost	raskid veze/prijateljstva	nešto drugo
	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
Gledanje		4	4	5	3	-	-	-	-	2
Čitanje		5	2	7	3	-	-	-	-	0

Tablica 6. Distribucija dominantnih osjećaja recipijenata za dramu „Izlazak sunca na Campobellu”

	Radost koju prouzrokuje					
	pomirenje bliskih osoba	uspjeh drukčijih	ljudska plemenitost	trijumf pojedinca nad bolešću	trijumf morala i pravde	ne očekivani sretni završetak
	f	f	f	f	f	f
Gledanje	2	7	7	10	2	12
Čitanje	4	10	2	5	0	12

Tablica 7. Odgovori recipijenata o podsjećanju na doživljaj iz osobnog života u odnosu na dramu „Izlazak sunca na Campobellu”

Odgovori recipijenata	Kodovi
Da, podsjetila me na mog susjeda koji ne može hodati, ali se ipak bori i trudi se ne opterećivati svoju obitelj (1)	Ustrajnost unatoč hendikepu

Da, podsjetila me na jednu gluhoonijemu djevojčicu kojoj sam predavala i koja je unatoč svom hendikepu bila najbolji učenik generacije i to je izborila ravnopravnom borbom sa svom ostalom djecom (ne samo u kategoriji hendikepiranih). (2)	
Podsjetila me na jednu prijateljicu koja je unatoč fizičkom nedostatku uspjela završiti fakultet i postati uspješna. (22)	Uspjeh unatoč hendikepu
Moj susjed je invalid, ali ima podršku obitelji i prijatelja i postigao je mnogo u životu. (23)	
Podsjetila me na jednog prijatelja koji ima kraću nogu, ali je i pored toga završio fakultet, zaposlio se i oženio. Danas je jako uspješan čovjek. (17)	
Podsjetila me prijatelja koji je u ratu izgubio obje noge, ali je i pored toga zadržao dostojanstvo i uspio u životu. (11)	Očuvanje dostojanstva Uspjeh unatoč hendikepu
Franklinova mama podsjetila me na mamu moje prijateljice. Njezina obitelj je imućnija, a njezina mama je bila grozna. Uvijek je na mene gledala svisoka i nije joj se sviđalo što se njezina kći druži sa mnom. To me je jako boljelo. (19)	Neprihvatanje od strane prijateljčine majke
Da, moja mama kao i Rooseveltova nikad ne poštuje moje odluke i miješa se u moj život jer smatra da zna što je „najbolje” za mene. (21)	Odnos s majkom
Da, jednom sam slomila nogu i nisam mogla hodati bez kolica ili štaka. Osjećala sam se potpuno beskorisno i bespomoćno.	Osobno iskustvo nemoći uslijed ozljede
Ne smijem ni zamisliti kako bi bilo provesti u kolicima cijeli život. (25)	
Podsjetila me na moju tetku i na vrijeme kad je bila u bolnici. Bila je u jako lošem stanju, ali je cijeli život bila borac i smijala se čak i nevoljama. Kad sam joj otišla u posjet stisnula mi je ruku i nasmijala se unatoč svoj patnji i boli koje je vjerojatno osjećala. To je lekcija koju nikad neću zaboraviti. (26)	Sjećanje na tetku i njezino zadržavanje bogatstva duha i tijekom bolesti

Tablica 8. Distribucija emocionalnih reakcija čitatelja i gledatelja nakon recepcije drame „Izlazak sunca na Campobellu”

	Proživljavanje osjećaja izazvanih dramom				
	suosjećao/la sam s akterima	bez emocionalnog odjeka	olakšano zbog mogućnosti da ponovno proživim neke doživljaje	oterećeno jer sam tek sad u potpunosti proradio/la neke svoje doživljaje	$\chi^2(p)$ / Fisher (p)
	f	f	f	f	4.03 (0.132)
Gledanje	14	-	0	0	
Čitanje	12	-	2	2	

Tablica 9. Distribucija odgovora recipijenata o naučenom kroz dramu „Izlazak sunca na Campobellu” po načinu recepcije sadržaja

	Naučeno recepcijom drame			
	da	djelomično	ne	Fisher (p)
	f	f	f	(0.2063)
Gledanje	11	1	2	
Čitanje	15	1	0	

Legenda: f = frekvencije pojedinih odgovora; p = u zagradama je prikazana razina statističke značajnosti (vrijednosti manje od 0.05 ukazuju na statistički značajnu razliku); kod Fisherovog egzaktnog testa navodi se samo p vrijednost

Tablica 10. Analiza sadržaja odgovora recipijenata o ishodima učenja nakon upoznavanja s dramom „Izlazak sunca na Campobellu”

Odgovori recipijenata	Kodovi
U životu moramo imati ciljeve i boriti se za njih. Nebitne su poteškoće i važan je osjećaj da smo uspjeli. (2)	Važnost ostvarenja ciljeva

Ljude ne bi trebali suditi po izgledu, ili u ovom slučaju nekim fizičkim nedostacima. Iznenadili biste se koliko veću snagu, upornost i volju imaju upravo hendikepirani. (4)	Neprocjenjivanje drugih prema tjelesnim obilježjima
Nikada se ne treba predati. (5)	
Ako se čovjek preda, nikad neće saznati je li mogao uspjeti. Samo uporni uspijevaju! (9)	Važnost neodustajanja
U životu se ne treba predavati, bez obzira na kakve poteškoće nailazili. Treba biti uporan i boriti se do kraja, ma kakav ishod bio. (15)	Važnost hrabrosti i borbe
Bez obzira na sve poteškoće, u životu treba biti hrabar i boriti se. (6)	
Samo se boriti, a uspjeh neće izostati, kao što se borio glavni junak ove drame i na kraju je uspio. (10)	Borba vodi uspjehu
Psihička snaga ili sposobnost mnogo je važnija od fizičke snage u borbi za uspjeh i osobnu sreću. (12)	Važnost psihičke snage za uspjeh
Postoje posebni ljudi. To su ljudi koje ništa ne može slomiti, čak ni teška bolest. To su ljudi koji imaju snagu optimizma i to ih čini vođama. (28)	Postojanje „posebnih” ljudi
Uvijek se treba boriti. (14)	Važnost borbe
Gdje postoji volja, postoji i način. Nema te prepreke koju snažna osoba ne može srušiti. (16)	
Snažni, kao i slabi, imaju svoje trenutke slabosti. Međutim, njihova sposobnost da ih prihvate i izbore se s njima čini ih snažnijima u odnosu na ostale ljude. (13)	Snažne osobe savladavaju prepreke
Samo zaista veliki ljudi uspijevaju uvijek ponovno ustati, bez obzira na to koliko su puta pali! (11)	
Samo vrlo jaki ljudi uspijevaju i uz najveće poteškoće. (20)	
Naučila sam da nijedan uspjeh ne dolazi bez truda i da treba imati stvarno jak karakter da se postigne veliki uspjeh. (17)	Važnost ustrajnosti

Čovjek koji ne pokušava nikad neće saznati bi li uspio ili ne, a skoro svaki trud biva nagrađen, prije ili kasnije. (27)	
Sve se može, ako je netko dovoljno uporan da to i ostvari. (3)	
Ljubav, pravednost, plemenitost i upornost na kraju uvijek pobjede! (1)	
Nepokretan nije samo onaj koji ne može hodati, nego i onaj koji stalno stoji u mjestu i ne radi ništa da promijeni nešto čime nije zadovoljan. (18)	Ljudska pasivnost kao oblik nepokretnosti
Potrebna snaga za život dobiva se iz podrške obitelji i prijatelja. Ako to imamo, malo je toga što ne možemo postići. (19)	Važnost podrške obitelji i prijatelja
Život nema smisla ako ne slijedimo svoje snove. (21)	„Slijedi svoje snove”
Nikad ne znamo kakva će nas sudbina zadesiti u životu, ali ma kakva bila, uvijek moramo naći načina da ju prihvatimo i od svog života napravimo najbolje što možemo. (22)	Prihvatanje životnih situacija unatoč neizvjesnosti
Ljubav čovjeka prema životu jača je od bolesti. (24)	Snaga volje za životom
Uvijek postoji nada, pa čak i u najbezizlaznijim situacijama. Ako je netko dovoljno hrabar i uporan, na kraju sve mora ispasti dobro. (25)	Važnost negubljenja nade
Nikad ne treba gubiti nadu da ćemo na kraju postići ono što hoćemo, ako smo uporni i pošteni u svojoj namjeri. (23)	
Pouku ove drame mogu opisati kroz jednu poslovicu: „Kad ti život da limun, napravi limunadu.” (26)	„Kad ti život da limun, napravi limunadu.”
Nijedan put do pravog i zasluženog uspjeha nije lak. (29)	Uspjeti nije lako
Možemo ili plakati nad svojom sudbinom, ili joj prkositi i pokušati učiniti svoj život što boljim. (30)	Postojanje mogućnosti vlastitog odabira

Teorijska podloga (katarza i biblioterapija), te metode obrade podataka (hi-kvadrat test, Fisherov egzaktni test i kvalitativna analiza otvorenih pitanja) rabljeni su za obradu rezultata i njihovu interpretaciju.

Glavna hipoteza prema kojoj će suvremena biografska američka drama *Izlazak sunca na Campobellu* izazvati emotivističke i/ili kognitivističke katarzične efekte u dvije grupe recipijenata (čitatelja i gledatelja drame) detaljnije je postavljena i analizirana na osnovi podjele koju je kroz rasprave dviju različitih struja teoretičara katarze izvela Cynthia A. Freeland (1992). Iz ove podjele proizlazi da katarza može nastati kao rezultat emocionalnih ili kognitivnih procesa recipijenata. Točnije, kognitivistička katarza, koja se u teoriji biblioterapije poklapa s pojmom „uvida” ili spoznaje o mogućnosti primjenjivanja rješenja problema protagonista na vlastitu situaciju, definirana je kao emocionalno zadovoljstvo što ga recipijenti osjećaju zbog činjenice da su nešto naučili iz iskustava dramskih likova, a emotivistička kao trenutak u kojem:

- recipijenti osjećaju emocionalno olakšanje ili oterećenje zbog mogućnosti da ponovno prožive ili prorade svoja životna iskustva;
- recipijenti razvijaju suosjećanje za druge.

Emotivistička katarza

Postojanje *emotivističke katarze* nakon recepcije drame *Izlazak sunca na Campobellu* ispitivalo se analizom rezultata odgovora recipijenata na 10. pitanje („Kako ste se osjećali nakon proživljavanja osjećaja koje je u vama izazvala drama?”). Nakon što su zbrojeni pozitivni odgovori (suosjećao/la sam s akterima, olakšano zbog mogućnosti da proživim neke svoje doživljaje i umnogome oterećeno, jer sam tek sada proradio/la svoje doživljaje), utvrđeno je da je 26 recipijenata imalo neku vrstu pozitivne reakcije, odnosno da su imali emotivistička katarzična iskustva (Tablica 8).

Dominantne emocije ili emocije kojima su recipijenti najčešće reagirali na dramu (film) utvrđene su analizom odgovora recipijenata na pitanje: „Događaji u ovoj drami izazvali su kod mene...”. Recipijenti su izjavili da su od ponuđenog (*suosjećanje prema..., poriv da pomognem, sažaljenje, tuga, ljutnja i radost*) najčešće osjećali *suosjećanje, tugu i radost* (Tablica 1-6).

Ovaj podatak upućuje na to da emotivistička katarzična iskustva nakon recepcije drame „*Izlazak sunca na Campobellu*” proizilaze iz **suosjećanja s osobama kojima je bliski član obitelji bolestan** (Rooseveltova obitelj i prijatelji), ali i **s osobama koje imaju fizički hendikep** (Franklin Roosevelt).

Dobiveni rezultati istraživanja temeljem analize sadržaja odgovora 10 recipijenata (33,33%) upućuju da ih je sadržaj drame *Izlazak sunca na Campobellu* podsjetio na doživljaje vezane uz članove obitelji, prijatelje i poznanike. Većina je recipijenata izjavila da ih je drama podsjetila na postizanje uspjeha unatoč postojanju poteškoća odnosno tjelesnog hendikepa (Podsjetila me na jednu prijateljicu koja je unatoč fizičkom nedostatku uspjela završiti fakultet i postati uspješna., Podsjetila me na jednog prijatelja

koji ima kraću nogu, ali je i pored toga završio fakultet, zaposlio se i oženio. Danas je jako uspješan čovjek.) i zadržavanje bogatstva duha unatoč teškim životnim događajima (Podsjetila me na moju tetku i na vrijeme kad je bila u bolnici. Bila je u jako lošem stanju, ali je cijeli život bila borac i smijala se čak i nevoljama. Kad sam joj otišla u posjet stisnula mi je ruku i nasmijala se usprkos svoj patnji i boli koje je vjerojatno osjećala. To je lekcija koju nikad neću zaboraviti.). Također, podsjetila ih je i na neugodne doživljaje neprihvatanja od okoline i osjećaj vlastite nemoći (Franklinova mama podsjetila me na mamu moje prijateljice. Njezina obitelj je imućnija, a njezina mama bila je grozna. Uvijek je na mene gledala visoka i nije joj se sviđalo što se njezina kći sa mnom druži. To me je jako boljelo., Da, jednom sam slomila nogu i nisam mogla hodati bez kolica ili štaka. Osjećala sam se potpuno beskorisno i bespomoćno. Ne smijem ni zamisliti kako bi bilo provesti u kolicima cijeli život.). Povezivanje odgovora u kojima recipijenti izjavljaju da osjećaju olakšanje ili oterećenje zbog mogućnosti da prožive ili prorade vlastite doživljaje s odgovorima u kojima opisuju osobne događaje na koje ih je drama Izlazak sunca na Campobellu podsjetila dovodi do zaključka da emotivistička katarza recipijenata proizlazi i iz podsjećanja na fizički hendikepirane osobe iz njihove sredine koje se unatoč svom hendikepu trude i bore za uspjeh u životu (Tablica 7).

Kognitivistička katarza ili biblioterapijski „uvid”

Analizom odgovora na 13. („Jeste li nešto naučili čitanjem/gledanjem ove drame?”) i 14. pitanje („Kratko opišite što ste naučili čitanjem/gledanjem ove drame.”) utvrđeno je da je drama Izlazak sunca na Campobellu djelovala katarzično na recipijente i na kognitivističkom planu, odnosno da ih je dovela do „uvida” ili spoznaje. Naime, 28 od 30 recipijenata smatra da je nešto naučilo kroz recepciju ove drame (Tablica 10), a kvalitativna analiza 14. pitanja („Kratko opišite što ste naučili čitanjem/gledanjem ove drame.”) pokazuje da najviše uče iz iskustva Franklina D. Roosevelta.

Provedena analiza sadržaja odgovora u pogledu ishoda učenja nakon upoznavanja s dramom Izlazak sunca na Campobellu pokazuje da je dio recipijenata uvidio važnost postavljanja ciljeva u životu (U životu moramo imati ciljeve i boriti se za njih. Nebitne su poteškoće i važan je osjećaj da smo uspjeli.), uz isticanje ustrajnosti, neodustajanja i podrške obitelji i prijatelja na putu do njihova ostvarenja (Naučila sam da nijedan uspjeh ne dolazi bez truda i da treba imati stvarno jak karakter da se postigne veliki uspjeh., Potrebna snaga za život dobiva se iz podrške obitelji i prijatelja. Ako to imamo, malo je toga što ne možemo postići.). Neki od recipijenata istaknuli su da na ljudsku pasivnost gledaju kao na svojevrstan oblik nepokretnosti (Nepokretan nije samo onaj koji ne može hodati nego i onaj koji stalno stoji u mjestu i ne radi ništa da promijeni nešto s čim nije zadovoljan.) i da na snažne ljude, za razliku od pasivnih i slabih, gledaju kao na one koji uspješno svladavaju poteškoće na koje nailaze u životu (Gdje postoji

volja, postoji i način, jer nema te prepreke koju snažna osoba ne može srušiti., Snažni kao i slabi imaju svoje trenutke slabosti, ali ih njihova sposobnost da ih prihvate i izbore se s njima čini snažnijima u odnosu na ostale.). Nadalje, neki od ishoda učenja za dio recipijenata jesu i važnost negubljenja nade i postojanje mogućnosti vlastitog odabira u životnim situacijama u kojima se čovjek nađe (Nikad ne treba gubiti nadu da ćemo na kraju postići ono što hoćemo, ako smo uporni i poštenu u svojoj namjeri., Možemo ili plakati nad svojom sudbinom ili joj prkositi i pokušati svoj život napraviti što boljim.) (Tablica 10).

Usporedba katarzičnih učinaka na recipijente nakon iskustva recepcije drame *Izlazak sunca na Campobellu* po načinu recepcije sadržaja

Kod kvantitativno analiziranih 3., 10., i 13. pitanja, ispitana je i hipoteza H2. Iako između dviju skupina recipijenata drame *Izlazak sunca na Campobellu* nisu utvrđene statistički značajne razlike, pojavili su se odgovori koje su birali isključivo čitatelji, odnosno gledatelji.

Tek četiri čitatelja drame *Izlazak sunca na Campobellu* suosjećala su s osobama nižeg socio-ekonomskog statusa, što ukazuje na općenito snažnije poistovjećivanje čitatelja s osobama iz te skupine ljudi (Tablica 1). Također, samo jedan odgovor iz skupine čitatelja odnosio se na poriv za pomoć osobama nižeg socio-ekonomskog statusa (Tablica 2), a s obzirom na to da u drami taj poriv najviše pokazuje Franklin D. Roosevelt, može se zaključiti da su se čitatelji kroz taj osjećaj poistovjetili s njegovim likom. Osim toga, spomenuti odgovor može se povezati i s osjećajem sažaljenja, koji je kao svoju reakciju prema osobama nižeg socio-ekonomskog statusa ponovno naznačio jedan čitatelj (Tablica 3).

Gledatelji drame *Izlazak sunca na Campobellu* naveli su čak tri uzroka svoje tuge koje čitatelji uopće nisu birali: nepravdu (3 gledatelja), nepoštivanje truda (2 gledatelja) i nešto drugo („zbog odnosa majke prema bolesnom djetetu” i „zbog odnosa majke koja ne vjeruje u svog sina i ne bori se za njegovu sreću”) (2 gledatelja) (Tablica 4). Budući da prva dva razloga nemaju neko konkretno uporište u događajima u filmu, može se pretpostaviti da je riječ o specifičnoj percepciji gledatelja koji su se zbog Sarina snobovskog ponašanja prema Howeu mogli poistovjetiti s Franklinom, odnosno s tugom koju on osjeća zbog majčinog nepoštivanja truda njegova prijatelja. Također, Sarino ponašanje može se protumačiti i kao nepravedno, jer se ona ponaša nekorektno i prema Franklinu kada pokušava upravljati njegovim životom, što i njegovu suprugu Eleanor čini tužnom. Dakle, na kraju se može zaključiti da su se recipijenti kroz osjećaj tuge, osim s Franklinom, poistovjetili i s Eleanor.

Dva čitatelja izjavila su kako su se nakon recepcije ove drame osjećala olakšano zbog mogućnosti proživljavanja osobnih događaja, a tek dva čitatelja osjećala su se i opterećeno zbog mogućnosti da tek sada prorade osobne događaje (Tablica 8). Neznatna razlika između čitatelja i gledatelja ukazuje na to da je emotivistička katarza čitatelja bila posljedica podsjećanja na njihova osobna iskustva, dok su ostali recipijenti doživjeli tu vrstu katarze kroz suosjećanje s drugima.

Također, u distribuciji odgovora recipijenata, koji se odnose na njihovo mišljenje o uspješnosti kognitivnog djelovanja drame *Izlazak sunca na Campobellu* na njih, uočeno je da su samo dva gledatelja smatrala kako nisu ništa naučili kroz recepciju te drame. Međutim, s obzirom na to da su gledatelji dali više pozitivnih odgovora u odnosu na čitatelje, zaključeno je da je kognitivističko-katarzično djelovanje drame *Izlazak sunca na Campobellu* bilo uspješnije u njihovu slučaju.

Zaključak

Cilj ovog rada bilo je ispitivanje postojanja katarzičnih (biblioterapijskih) učinaka drame *Izlazak sunca na Campobellu* Dorea Scharyja na recipijente. Kao osnovna teorijska polazišta korištene su definicije katarze i biblioterapijski efekti.

Efekti ove drame istraživani su u sklopu opširnijeg istraživanja o katarzičnim efektima auto/biografskih američkih drama. Na osnovi rezultata ovog ispitivanja recipijenti (čitatelji ili gledatelji) drame *Izlazak sunca na Campobellu* doživljavaju emotivističku i/ili kognitivističku katarzu.

U radu analizirani rezultati za pet čestica iz anketnog upitnika, relevantni za proces katarze, pokazali su iz odgovora na 3. pitanje („Događaji u ovoj drami izazvali su kod mene...“) da su recipijenti tijekom čitanja ili gledanja drame *Izlazak sunca na Campobellu* najčešće osjećali suosjećanje, tugu i radost, što je povezano s njihovim poistovjećivanjem s likovima Roosevelta i njegove obitelji zbog njegovog iznenadnog oboljenja od dječje paralize, koje je iz korijena izmijenilo život njemu i njegovoj obitelji. Kroz analizu odgovora na 7. pitanje („Je li vas ova drama podsjetila na neki događaj iz osobnog života i koji?“), utvrđeno je da većina recipijenata nije u vlastitim životima imala iskustva identična onima opisanima u drami, ali ih je drama podsjetila na slična iskustva ljudi iz njihova okruženja.

Rezultati u vezi s 3. i 7. pitanjem povezani su s rezultatima 10, 13. i 14. pitanja, a odnosila su se na emotivističko - katarzične, odnosno kognitivističko-katarzične efekte. Konkretno, rezultati analize odgovora na 10. pitanje („Kako ste se osjećali nakon proživljavanja osjećaja koje je u vama izazvala ova drama?“) pokazali su da je

većina recipijenata doživjela emotivističku katarzu. Emotivistička katarza recipijenata koji su suosjećali s likovima iz drame proizašla je iz suosjećanja s Rooseveltom i njegovom obitelji, kao i kod recipijenata koji su se kroz dramu podsjetili na vlastita iskustva proizašla iz podsjećanja na ljude iz vlastitog okruženja što su prošli kroz slične poteškoće kao Roosevelt i njegova obitelj.

Odgovori recipijenata na 13. („Jeste li nešto naučili čitanjem/gledanjem ove drame?“) i 14. pitanje („Kratko opišite što ste naučili čitanjem/gledanjem ove drame?“) pokazali su da je većina recipijenata doživjela kognitivističku katarzu, odnosno katarzu koja je nastala dobivanjem neke pouke kroz recepciju ove drame. Analiza otvorenih odgovora ukazala je na to da je većina recipijenata kroz prikaz Rooseveltove borbe s bolesti naučila kolika je važnost ustrajnosti i neodustajanja.

Kvantitativna analiza rezultata odgovora o doživljaju drame *Izlazak sunca na Campobellu* na pitanja 3 („Događaji u ovoj drami izazvali su kod mene...“) i 13 („Jeste li nešto naučili čitanjem/gledanjem ove drame?“) pokazala je da se recipijenti, različiti po načinu upoznavanja s dramom (čitatelji i gledatelji), nisu međusobno statistički značajno razlikovali u doživljaju i reakcijama. Ipak, pojavio se vrlo mali broj odgovora (1-2) koje su birali isključivo čitatelji, odnosno gledatelji. No, ove razlike nisu bile posljedica razlike u sadržaju drame i njezine filmske adaptacije, jer su razlike navedenih sadržaja bile minimalne. Stoga se može zaključiti da je razlog pojave netipičnih odgovora veća podložnost nekih recipijenata vizualnom prikazu opisanog događaja (upečatljivo odglumljena uloga pojedinog sjajnog glumca), odnosno perceptivna pogođenost recipijenata kod kojih veliku ulogu igra osobno iskustvo. Dakle, hipoteza o nepostojanju statistički značajnih razlika između dviju promatranih skupina za dramu *Izlazak sunca na Campobellu* također je u potpunosti potvrđena.

Konačno, potrebno je ukazati i na nedostatke, odnosno prednosti ovog istraživanja. Kako je ovo istraživanje specifično, posebno u našoj sredini, nedostaje mogućnost komparacije s nekim ranije provedenim istraživanjima, ali je s druge strane poziv drugim istraživačima na provjeru dobivenih rezultata i proširivanje spoznaja o ovom zanimljivom interdisciplinarnom području.

Iako su kvantitativni podaci bili korisni u osvjetljavanju razlika između gledatelja i čitatelja, primijećeno je da oni možda i nisu mogli u potpunosti vjerodostojno prezentirati doživljaje recipijenata zbog standardnih nedostataka ankete kao metode. Zbog toga je korištena i kvalitativna metoda analize sadržaja, budući da je katarza složen i osoban proces za svakog recipijenata. U ovakvim bi istraživanjima metoda fokusiranih grupa omogućila potpunije analize i kvalitetnije rezultate što u provođenju sličnih istraživanja treba uzeti u obzir, kao i činjenicu da kombinacija kvantitativne i kvalitativne metodologije daje optimalne uvide u istraživane probleme.

Pokazalo se da se određena pitanja iz provedenog anketnog upitnika mogu primijeniti na utvrđivanje postojanja katarzičnih ili biblioterapijskih efekata bilo kojeg književnog teksta, pa ona mogu biti korištena i u budućim istraživanjima.

Konačno, utvrđeno je da drama *Izlazak sunca na Campobellu* ima emotivističko-katarzična, ali i kognitivističko-katarzična svojstva, te tako ispunjava i osnovne uvjete za uporabu u biblioterapiji u različitim područjima pružanja pomoći korisnicima u psihologijskoj, psihijatrijskoj i praksi socijalnog rada.

Literatura

- Aristotel (2005). *O pjesničkom umijeću*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bampa-Listeš, S. (2010). *Biblioterapija* [diplomski rad]. Zadar: Filozofski fakultet Zadar.
- Bašić, I. (2011). *Biblioterapija i poetska terapija*. Zagreb: Balans.
- Beasley, H. R., Beasley M. H i Shulman, H. C. (ur.). (2001). *The Eleanor Roosevelt Encyclopedia*. Westport, CT: Greenwood.
- Beker, M. (1979). *Povijest književnih teorija*. Zagreb: SNL.
- Berman, J. (2002). *Risky Writing. Self-disclosure and Self-Transformation in the Classroom*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- Đukanović, M. B. (2002). *Kultura, psihijatrija, psihologija: enciklopedijski rječnik*. Sarajevo: Akademija scenskih umjetnosti.
- Erskine, T. L., Welsh, J. M., Tibbetts, J. C. and Williams T. (ur.). (2000). *Video Versions: Film Adaptations of Plays on Video*. Westport, CT: Greenwood.
- Freeland, A. Cynthia (1992). Plot Imitates Action: Aesthetic Evaluation and Moral Realism in Aristotle's Poetics, Aristotle's Poetics. (ur.) Amélie Oksenberg Rorty, Princeton: Princeton University Press.
- Grubišić, A. (2004). *Hi-kvadrat test i njegove primjene*. Zagreb: Fakultet elektrotehnike i računarstva, Sveučilište u Zagrebu.
- House, H. (1956). *Aristotle's Poetics*. Bungay: Richard Clay and Company, Ltd.
- Janko, R. (1992). *From Catharsis to the Aristotelian Mean*. Aristotle's Poetics, (ur.) Amélie O.Rorty. Princeton: Princeton University Press.
- Jones, J. L (2006). A Closer Look at Bibliotherapy, *Young Adult Library Services*, Vol. 5, br. 1, str. 24-27.
- Lash, J. P. Eleanor and Franklin (1971). *The Story of Their Relationship, Based on Eleanor Roosevelt's Private Papers*. New York: W. W. Norton.
- Lear, J. (1992). *Katharsis., Aristotle's Poetics*. (ur.) Amélie Oksenberg Rorty. Princeton: Princeton University Press.
- McMillen, P. S. i Pehrsson, D. E. (2004). Specialty of the House: Bibliotherapy for Hospital Patients. *Journal of Hospital Librarianship* 4 (1), str. 73-82.
- Milas, G. (2005). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Mindoljević-Drakulić, A. (2007). *Mali rječnik psihodrame*. Zagreb: Stega tisak.

- Muckenhoupt, M. (1997). *Sigmund Freud - explorer of the unconscious*. New York: Oxford University Press.
- Myracle, L. (2006). Molding the Minds of the Young: The History of Bibliotherapy as Applied to Children and Adolescents. *Alan Review*, Vol. 22, Br. 2, str. 36-40.
- Nikčević, S. (2003). *Afirmativna američka drama ili živjeli puritanci*. Zagreb: Hrvatski Centar ITI-UNESCO (Biblioteka Mansioni),
- Nussbaum, M. C. (1992). *Tragedy and self-sufficiency: Plato and Aristotle on Fear and Pity*, Aristotle's Poetics. (ur.) Amélie Oksenberg Rorty. Princeton: Princeton University Press.
- Puškar Mustafić, N. (2017). *Katarzični efekti suvremene auto/biografske američke drame* [doktorska disertacija]. Osijek: Filozofski fakultet Osijek.
- Schary, D. (1958). *Sunrise at Campobello*. New York: Dramatists Play Service Inc.
- Scheff, T. J. (1979). *Catharsis in healing, ritual and drama*. Berkley and Los Angeles: University of California Press.
- Shrodes, C. (1950). *Bibliotherapy: a theoretical and clinical-experimental study* [doktorska disertacija]. Berkeley (CA): University of California.
- Sunrise at Campobello* (1960) [film], Režija. Vincent J. Donehue, Warner Bros.
- Škopljanac, L. (2013). *Analiza prisjećanja na književna djela u empirijskih čitatelja* [doktorska disertacija]. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.

Mrežne stranice

- Biblioterapija*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Hrvatska enciklopedija. n.d.Web. 24. studeni 2017. <<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=7466>>.
- Sunrise at Campobello*. Internet Movie Database. An amazon.com company. n.d. Web. 02. listopad 2017. <http://www.imdb.com/title/tt0054354/?ref_=fn_al_tt_1>.